

Een juiste bejegening van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Wat vinden deze jongeren zelf belangrijk?

Universiteit Utrecht
Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen
Masterprogramma Orthopedagogiek
Werkveld Gehandicaptenzorg & Kinderrevalidatie

27 juli 2012

Sabrina Leyds
3637093

Eerste beoordelaar:

Jolanda Douma

Tweede beoordelaar:

Prof. Dr. M. J. Jongmans

Samenvatting

Achtergrond: Binnen de residentiële zorg worden begeleiders van jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) en bijkomende gedragsproblemen vaak blootgesteld aan stressvolle gebeurtenissen. De emotionele intelligentie beïnvloedt de manier waarop je reageert. Een beter ontwikkelde emotionele intelligentie vergroot de kans op een gewenste reactie in stressvolle situaties en is daarom een cruciale factor in de begeleiding van jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblemen. De kenmerken van een goede begeleider worden vooral beschreven op basis van informatie verkregen via begeleiders, experts of literatuurstudies. De mening van de jongeren met een LVB wordt vaak gedeeltelijk of zelfs geheel buiten beschouwing gelaten, terwijl dit waardevolle informatie kan opleveren met betrekking tot een goede bejegening.

Doel: In dit onderzoek is er getracht inzicht te krijgen welke begeleidingskenmerken, gerelateerd aan emotionele intelligentie, jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblematiek in een residentiële setting belangrijk vinden.

Methode: Bij 23 jongeren van 12-24 jaar met een LVB is een individueel interview afgenomen over de begeleidingskenmerken van hun begeleiders. Tevens is gekeken of er verschillen zijn tussen jongens en meisjes, oudere en jongere jongeren en jongeren met en zonder extreme gedragsproblemen.

Resultaten: Gerespecteerd worden, zelf beslissingen mogen maken en stressbestendigheid van begeleiding worden als belangrijkste begeleidingskenmerk gezien. Meisjes en jongens verschillen hierin niet significant van elkaar. Jongeren met meer gedragsproblemen hechten significant meer waarde aan het krijgen van positieve feedback en het uiten van gevoelens door begeleiders. Oudere jongeren hechten significant meer waarde aan het krijgen van positieve feedback, het zelfvertrouwen van een begeleider, het begrijpen van gevoelens door begeleider en het vrolijk zijn van begeleiders.

Conclusie: Een 'goede begeleider' respecteert de jongeren, stelt hen in staat zelf beslissingen te maken, is stressbestendig, kan boosheid beheersen, problemen oplossen en is vrolijk.

Verder blijken de kenmerken van een goede begeleider afhankelijk te zijn van de leeftijd, geslacht en mate van gedragsproblemen. Het afstemmen van de begeleider en zijn handelen in de praktijk is dus van belang voor een goede bejegening. Grootschaliger vervolgonderzoek kan de huidige resultaten bevestigen, waardoor deze betrouwbaarder worden en de verschillen beter in beeld kunnen worden gebracht.

Kernwoorden: bejegening, licht verstandelijke beperking, emotionele intelligentie,
residentiële setting.

Inleiding

De problematiek van mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) wordt vaak onderschat. Door de beperkingen op zowel intellectueel als op adaptief gebied vormen deze mensen een kwetsbare groep en hebben ze meer kans op het ontwikkelen van probleemgedrag (Didden, 2006; Zijlmans, Embregts, Gerits, Bosman, & Derksen, 2011) en psychopathologie (Didden, 2006; Emerson, 2003; Verstegen, 2005). De kans hierop is drie tot vier maal zo groot als bij mensen zonder verstandelijke beperking (Dekker, Douma, De Ruiter, & Koot, 2006; Stoll et al., 2004). Doordat de focus vaak op de intellectuele beperking ligt, wordt er regelmatig voorbijgegaan aan onder andere de beperkingen in het sociaal aanpassingsvermogen. Terwijl het sociaal functioneren en de beperkingen op dit gebied, in interactie met de omgeving van de persoon met de verstandelijke beperking, een belangrijke rol spelen in het ontstaan van probleemgedrag (Došen, Gardner, Griffiths, King & Lapointe, 2008; Verstegen, 2005). Bij jeugdigen gaat het vooral om de interactie tussen de jongeren en het gezin, familie, vrienden, enzovoorts. Hierdoor kunnen er ernstige opvoedingsproblemen ontstaan, waardoor de thuissituatie escaleert en deze jongeren uit huis worden geplaatst en in een residentiële setting terecht komen (Douma, 2011; Verstegen, 2005).

Binnen deze residentiële setting is het pedagogische handelen van de begeleiding van groot belang en vormt de kern van het pedagogisch klimaat. Het vormt de basisvoorwaarde voor een veilig en stabiel klimaat (Douma, 2011). Kernmerkend hiervoor is: (1) emotionele steun en sensitieve responsiviteit; (2) autonomie en ruimte scheppen voor leren en ontwikkelen; (3) structureren en grenzen stellen; (4) informatie geven en uitleggen; (5) begeleiden van interacties tussen jeugdigen; en (6) stimuleren en ondersteunen van interacties tussen kind en ouders (Jongepier, Struijk & Van der Helm, 2010). Een goed pedagogisch klimaat is dus de basis voor goede hulpverlening (Douma, 2011). Begeleiders dienen zich daarom bewust te zijn van hun handelen en gedrag voor het opbouwen van een goede werkrelatie met de jeugdigen waardoor het welzijn en de ontwikkeling van de jongeren bevorderd worden (Jongepier et al., 2010). De alledaagse bejegening speelt daarin een belangrijke rol.

Wanneer er wordt gekeken naar de kenmerken die in de bejegening van jeugdigen met een LVB van belang zijn is het onderzoek van Jongepier, Pellen en Vollema (2012) vernieuwend. In hun onderzoek zijn LVB jongeren met eventuele gedragsproblemen en/of psychiatrische problematiek die in een orthopedagogisch behandelcentrum verblijven in en

individueel interview gevraagd naar hun ervaring en mening met betrekking tot de bejegening. Op basis van deze kwalitatieve gegevens zijn de volgende aspecten geformuleerd: de jongeren vinden het belangrijk dat een begeleider naar hen luistert; met hen praat en niet tegen hen; de tijd voor hen heeft; hen serieus neemt; hen vertrouwt; hen (zoveel mogelijk) het zelf laat doen; hen leert zichzelf te helpen/ontwikkelen; hen van betekenis laat zijn; (in) hen gelooft en mee bouwt mee hun toekomst. Kenmerken die door Douma (2011) als aandachtspunten in de begeleiding van jeugdigen met een LVB worden genoemd zijn het: geduldig zijn, het herhalen van uitleg, bieden van positieve alternatieven voor gedrag, duidelijkheid en regelmaat, het gebruik van humor en het toepassen van eenvoudig en concreet taalgebruik (Douma, 2011).

Het voorgaande is gebaseerd op de begeleidingskenmerken die specifiek op jongeren met een LVB van toepassing zijn. In de literatuur zijn, met betrekking tot de algemene jeugdzorg, een groot aantal overeenkomsten met betrekking tot de bejegening van LVB jongeren. Zo noemen Ackerman en Hilsenroth (2003) in hun literatuurstudie: flexibiliteit; respectvol; eerlijk; betrouwbaar; vriendelijk; warm en open; zelfvertrouwen en alertheid. In het onderzoek van Welling (zoals geciteerd in Knorth, 2003) geven jeugdigen aan het belangrijk te vinden dat een begeleider: een positieve houding heeft, naar ze luistert, ze serieus neemt en ze probeer te begrijpen, aandacht en tijd aan ze besteedt en humor heeft. Uit onderzoek van Van Erve en collega's (2005) op basis van interviews met ex-cliënten uit een jeugdzorginstelling, komen de volgende aanvullingen: wees duidelijk, sta naast de cliënt, wees betrouwbaar, sluit aan bij de cliënt en geef positieve feedback. In het onderzoek van Harder (2011), op basis van afnamen van vragenlijsten en een interview bij cliënten met disruptief en antisociaal tussen de 12 en 23 jaar, komen eveneens dezelfde kenmerken naar voren als bij het onderzoek van Van Erve en collega's (2005).

Doordat er recentelijk meer aandacht is voor het pedagogisch handelen van begeleiders van jeugdigen met een LVB, ontstaat de vraag wat de specifieke begeleidingskenmerken zijn die van belang zijn in de bejegening van de jeugdigen met een LVB en bijkomende gedragsproblemen in een residentiële setting. Kenmerken die van belang worden geacht in de begeleiding van deze jongeren worden vooral beschreven op basis van informatie uit vragenlijsten ingevuld door begeleiders, experts of door middel van literatuurstudies. De mening van de jongeren met een LVB hierover wordt vaak slechts gedeeltelijk meegenomen of zelfs geheel buiten beschouwing gelaten, terwijl ze wel instaat

zijn deze te geven, wanneer ze op een juiste manier geïnterviewd worden (Nathanson, & Crank, 2004).

Zoals eerder genoemd vertonen jongeren met een LVB problemen vaak probleemgedrag. Tevens blijkt uit het voorgaande dat de omgang en opvoeding van jongeren met een LVB en gedragsproblemen andere vaardigheden vereist dan de opvoeding van jongeren zonder LVB en gedragsproblemen (Boendermaker, Van Rooijen & Berg, 2010). Deze gedragsproblemen roepen bij begeleiding regelmatig emotionele reacties op zoals, irritatie, angst of boosheid en kunnen de relatie tussen de jongere en de begeleider en de kwaliteit van bejegening negatief beïnvloeden (Van Dusseldorp, Van Meijel, & Derksen, 2009). De reactie op gedragsproblemen wordt beïnvloed door de emotionele intelligentie van een persoon. Een beter ontwikkelde emotionele intelligentie heeft een positieve invloed op de manier waarop men omgaat met de gedragsproblemen wat leidt tot minder stress (Zijlmans et al., 2011). De kern van emotionele intelligentie is het vermogen om emoties te herkennen, te begrijpen en te beschrijven (Bar-On, 2006). Volgens Bar-On (2006) is emotionele intelligentie “een doorsnede van met elkaar verbonden emotionele en sociale competenties, vaardigheden en facilitatoren die bepalen hoe effectief we onszelf begrijpen en uitdrukken, hoe we anderen begrijpen, onszelf aan hen relateren en hoe we omgaan met dagelijkse eisen” (p. 3). De aspecten van emotionele intelligentie zijn: zelfbeeld, emotioneel zelfbewustzijn, assertiviteit, onafhankelijkheid, zelfactualisatie, empathie, sociale verantwoordelijkheid, interpersoonlijke relaties, stresstolerantie, impulscontrole, realiteitstoetsing, flexibiliteit, probleem oplossen, geluk en optimisme. Deze kenmerken vertonen in grote mate overlap met de eerder genoemde kenmerken die van belang zijn in de bejegening. Alleen tussen de aspecten emotioneel bewustzijn, stresstolerantie, impulscontrole, problemen oplossen en geluk en optimisme van de emotionele intelligentie is geen directe link te leggen met de kenmerken die in de literatuur als van belang worden genoemd in de bejegening. De emotionele intelligentie van een begeleider speelt dus een belangrijke rol met betrekking tot het pedagogisch handelen van begeleiding van LVB-jongeren met gedragsproblemen.

In het huidige onderzoek wordt door persoonlijke bevraging van de jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblemen gekeken naar wat deze jongeren belangrijk vinden in een begeleider. Zo wordt nagegaan of dat wat er reeds in de literatuur bekend is over belangrijke aspecten in de begeleiding van jeugdigen zonder LVB die in de residentiële zorg

verblijven, ook van toepassing zijn op de specifieke doelgroep binnen dit onderzoek. Het meenemen van het perspectief van de jongeren levert mogelijk aanknopingspunten voor een juiste begeleiding van deze jongeren in een residentiële setting. Daarmee is dit onderzoek zowel van praktisch als wetenschappelijk belang.

De volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Wat vinden jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblematiek die verblijven in een residentiële setting belangrijk in de manier waarop zij worden bejegend door de dagelijkse begeleiders? Er wordt verwacht dat er overlap bestaat met wat jongeren met en zonder een LVB in residentiële zorg belangrijk vinden en dat op basis hiervan een beeld te schetsen is van een 'goede begeleider' (Ackerman & Hilsenroth, 2003; Douma, 2011; Van Erve et al., 2005; Harder, 2011 Jongepier et al., 2010, 2012; Knorth, 2003).
2. Zijn er binnen de groep jongeren met een LVB verschillen te constateren in wat de kenmerken van een 'goede begeleider' zijn tussen jongens en meisjes, tussen jongere en oudere jongeren en tussen jongeren met minder versus meer gedragsproblemen? Met betrekking tot deze onderzoeksvraag is er geen verwachting geformuleerd. Wel is het van belang om naar eventuele verschillen te kijken, omdat binnen de instelling waar het onderzoek plaatsvindt de leefgroepen voornamelijk zijn ingedeeld op problematiek. Verschillen tussen jongens en meisjes, en jongere en oudere jongeren zouden, naast de manier van bejegening, ook van belang kunnen zijn bij de indeling per leefgroep.

Methode

Participanten

De participanten binnen het huidige onderzoek zijn cliënten afkomstig uit een instelling voor woon- en dagbesteding voor mensen met een verstandelijke beperking. Om deel te nemen aan dit onderzoek dienden de cliënten te voldoen aan de volgende selectiecriteria: (1) een licht verstandelijke beperking (IQ 50-85); en (2) een leeftijd tussen de 12 en 24 jaar. Zes woningen bleken relevant om in het onderzoek te betrekken. Voor deze zes woningen bedroeg het cliëntenaantal 33. Hiervan voldeden 27 cliënten aan de selectiecriteria. Vier cliënten zijn buitenbeschouwing gelaten, vanwege ernstige hechttingsproblematiek die de veiligheid van de onderzoekster in het geding bracht.

Het totale databestand bevat gegevens van 23 cliënten. De cliëntengroep bestond uit 16 mannen (69.6%) en 7 vrouwen (30.4%). De gemiddelde leeftijd is 17,9 jaar (SD = 2.8). Er zijn 13 cliënten (56.5%) tussen 12-17 jaar en 10 cliënten (43.5%) tussen 18-24 jaar. Binnen deze populatie is onderscheid te maken tussen LVG (43.5%) en LVG+ (47.8%). Onder de LVG-groep vallen de cliënten met minder ernstige gedragsproblemen en tot de LVG+-groep behoren cliënten met ernstige gedragsproblemen eventueel met autisme. De Totale IQ-score van de cliënten groep varieert van 51 tot 82, met een gemiddelde van 64.0 (SD = 9.6). De verbale IQ-score varieert van 54 tot 80, met een gemiddelde van 62.0 (SD = 7.2) en de performale IQ-score varieert van 56 tot 96 met een gemiddelde van 72.0 (SD = 12.3).

Variabelen

Eigenschappen van een goede begeleider. Om meetbaar te maken wat jongeren met een LVB en bijkomende problematiek in een residentiële instelling van belang achten in de dagelijkse begeleiding is een vragenlijst ontworpen. Deze vragenlijst is gebaseerd op wat er in de literatuur bekend is over wat van belang is in de bejegening van jongeren in de residentiële zorg met en zonder LVB (Ackerman & Hilsenroth, 2003; Douma, 2011; Van Erve et al., 2005, Harder, 2011; Jongepier et al., 2012; Knorth, 2003) en op basis van aspecten van de emotionele intelligentie (Bar-On, 2006). Tussen 10 aspecten van de emotionele intelligentie kon een link worden gelegd met kenmerken die in de literatuur als van belang worden geacht in de bejegening. Daarnaast zijn er drie kenmerken toegevoegd vanuit kennis in de literatuur, namelijk: respect, uitleg geven en tijd hebben voor de cliënten en vijf aanvullingen vanuit de aspecten vanuit de emotionele intelligentie, te weten: emotioneel bewustzijn, stresstolerantie, impulscontrole, problemen oplossen en geluk en optimisme. Volgens de onderzoeksters waren deze kenmerken wel van belang in de bejegening, maar ontbraken deze nog in de geselecteerde kenmerken. Deze 18 kenmerken zijn vertaald naar 18 losse items waarin deze specifieke eigenschappen zichtbaar zijn in begeleiding van jongeren met een LVB. Na het opzetten van de vragenlijst is deze door de coördinerende begeleiders en de gedragsdeskundigen van de zes woongroepen en door een EQ-i deskundige kritisch geëvalueerd, wat voor drie hernieuwde versies heeft gezorgd. Hierin speelde het makkelijker formuleren van de items een grote rol. Dit heeft geleid tot een vragenlijst bestaande uit 18 items die op een vierpunts antwoordschaal beantwoord dienden te worden (1=niet belangrijk; 2=een beetje belangrijk; 3=belangrijk; 4=heel erg belangrijk).

De volgende 18 items zijn aan de jongeren voorgelegd. Elke item correspondeert met een afzonderlijk begeleidingskenmerk.

1. Zelf beslissingen mogen maken: Ik vind het belangrijk dat ik soms zelf beslissingen mag maken.
2. Respect: ik vind het belangrijk dat de begeleiding mij met respect behandelt.
3. Positieve feedback: de begeleiding zegt wanneer ik dingen goed doe.
4. Zelfstandigheid bevorderen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding me helpt zelfstandiger te worden.
5. Uitleg geven: ik vind het belangrijk dat er wordt uitgelegd waarom iets wel/niet mag.
6. Praten: ik vind het belangrijk dat ik met de begeleiding kan praten over wat ik leuk vind.
7. Sfeer: ik vind het belangrijk dat de begeleiding zorgt voor een goede sfeer in huis.
8. Tijd: ik vind het belangrijk dat begeleiding tijd voor mij heeft.
9. Zelfvertrouwen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding zelfverzekerd is.
10. Gevoelens uiten: ik vind het belangrijk dat de begeleiders zeggen hoe zij zich voelen.
11. Nee durven zeggen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding 'nee' durft te zeggen tegen mij.
12. Plezier: ik vind het belangrijk dat de begeleiding met plezier komt werken.
13. Gevoelens begrijpen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding begrijpt hoe ik me voel.
14. Rustig blijven: ik vind het belangrijk dat de begeleiding altijd rustig blijft.
15. Boosheid beheersen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding niet snel of heel erg kwaad wordt.
16. Waarnemen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding alles ziet wat er op de groep gebeurt.
17. Problemen oplossen: ik vind het belangrijk dat de begeleiding wanneer ik een probleem heb, dit snel oplost.
18. Vrolijk: ik vind het belangrijk dat de begeleiding vrolijk is.

Hoe hoger de score op een item, hoe belangrijker de jongere dat aspect vindt voor een goede begeleider. De losse itemscores zijn in de analyses meegenomen.

Procedure

Bij de cliënten is de vragenlijst individueel in interviewvorm afgenomen, omdat op deze manier gecontroleerd kon worden of de vragen door de cliënten werden begrepen en goed werden geïnterpreteerd. Deze controle heeft plaatsgevonden door cliënten vragen te laten toelichten. Vragen die door de cliënt niet werden begrepen konden op deze manier door de onderzoekster nader uitgelegd worden.

Gezien het feit dat een groot deel van de participerende cliëntenpopulatie moeite heeft met de verwerking van auditief aangeboden informatie, werden de vragenlijsten in navolging van advies van Kraijer en Plas (2006) getoond aan de cliënt en daarbij aan hem of haar voorgelezen. Wanneer door de onderzoeksters het vermoeden bestond dat de vragen niet werden begrepen of niet juist werden geïnterpreteerd door de cliënt, is de vragenlijsten niet meegenomen in de analyse.

Om de privacy van de cliënten te waarborgen is aan alle cliënten verzekerd dat hun antwoorden vertrouwelijk zouden worden behandeld en hun naam niet bekend zou worden gemaakt. Om te bewerkstelligen dat de cliënten het gevoel hadden in vertrouwen hun mening te kunnen geven, hebben de interviews op de slaapkamers van de cliënten plaatsgevonden en was enkel één van de onderzoeksters hierbij aanwezig. Uitzondering hierop vormden de cliënten met forse hechtingsproblematiek of extreme gedragsproblematiek. Om de veiligheid van de onderzoekster te waarborgen en ervoor te zorgen dat de ontmoeting niet op een escalatie uitliep, heeft in deze gevallen een tweede persoon zich aangesloten bij de afname van de interviews. Deze persoon is met grote zorgvuldigheid uitgekozen. Het betreft een mevrouw die in het verleden de coördinerende begeleider van de cliënten is geweest en op die manier een vertrouwensband heeft met hen. Doordat zij momenteel een functie elders vervult, heeft zij geen belangen bij het onderzoek. Tevens zijn met haar afspraken gemaakt over de geheimhouding van de antwoorden.

Statistische analyses

1. Algemene begeleidingskenmerken

Voor de totale onderzoeksgroep is per item de gemiddelde score berekend. Op basis van deze gemiddelde scores is er gekeken aan welke begeleidings- of bejegeningaspecten de meeste waarde wordt gehecht door de jongeren.

2. Verschil in begeleidingskenmerken binnen de onderzoeksgroep

Binnen de totale onderzoeksgroep is onderzocht of er verschillen zijn in de mate waarin de 18 afzonderlijke begeleiderskenmerken belangrijk worden gevonden tussen respectievelijk mannen en vrouwen, jongere en oudere cliënten, en tussen cliënten met relatief minder en meer gedragproblemen. Er is met behulp van de Mann Whitney U test 2-zijdig getoetst bij een significantie niveau van $p < .05$.

Resultaten

Tabel 1: Gemiddelde belangrijkheidscore (M) per begeleiderskenmerk met bijbehorende standaardafwijking (SD) en frequentieverdeling.

Begeleiders kenmerken	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Heel belangrijk	Belangrijk	Beetje belangrijk	Niet belangrijk
Respect	23	3.48	.67	56.5%	34.8%	8.7%	-
Zelf beslissingen maken	23	3.35	.83	52.2%	34.8%	8.7%	4.3%
Rustig blijven	23	3.35	.83	52.2%	34.8%	8.7%	4.3%
Tijd hebben	22	3.27	.94	54.5%	22.7%	18.2%	4.5%
Gevoelens begrijpen	23	3.26	.96	52.2%	30.4%	8.7%	8.7%
Boosheid beheersen	23	3.22	.95	47.8%	34.8%	8.7%	8.7%
Vrolijk zijn	23	3.22	.85	43.5%	39.1%	13.0%	4.3%
Met plezier werken	22	3.18	1.05	54.5%	18.2%	18.2%	9.1%
Problemen oplossen	23	3.13	.87	39.1%	39.1%	17.4%	4.3%
Goede sfeer	22	3.05	.84	31.8%	45.5%	18.2%	4.5%
Waarnemen	22	2.95	1.17	45.5%	22.7%	13.6%	18.2%
Uitleg	22	2.86	1.04	31.8%	36.4%	18.2%	13.6%
Zelfstandigheid	23	2.83	1.15	43.5%	8.7%	34.8%	13.0%
Zelfvertrouwen	17	2.82	1.13	35.3%	29.4%	17.6%	17.6%
Praten over interesses	21	2.76	.89	28.6%	19.0%	52.4%	-
Nee, durven zeggen	21	2.43	1.21	28.6%	14.3%	28.6%	28.6%
Positieve feedback	23	2.39	1.08	17.4%	30.4%	26.1%	26.1%
Gevoelens benoemen	22	2.05	1.09	13.6%	18.2%	27.3%	40.9%

1. Algemene begeleidingskenmerken

Allereerst is er gekeken naar de waarde die de jongeren uit de totale onderzoeksgroep hechten aan de 18 afzonderlijke begeleidingskenmerken en de verdeling hiervan. Hiervoor zijn de gemiddelde itemscores berekend, zie Tabel 1.

Tabel 2. Gemiddelden (M) LVG en LVG+ van begeleiderskenmerken: Resultaten van de Mann Whitney U test.

Begeleiderskenmerken	LVG			LVG+			U	p
	n	M	SD	n	M	SD		
Zelf beslissingen mogen maken	10	3.50	.71	11	3.18	.98	45.50	.51
Respect	10	3.40	.70	11	3.55	.69	48.00	.71
Positieve feedback	10	3.20	.63	11	1.91	.94	15.00**	.00
Zelfstandigheid bevorderen	10	2.80	1.32	11	2.82	1.08	55.00	1.00
Uitleg geven	10	2.80	.92	10	2.70	1.16	48.50	.99
Praten	10	2.70	.95	9	2.78	.83	41.50	.88
Sfeer	10	3.20	.79	10	2.80	.92	38.00	.37
Tijd	10	3.50	.85	10	2.90	.99	31.50	.15
Zelfvertrouwen	6	3.17	1.17	9	3.00	.87	22.50	.65
Gevoelens uiten	10	2.60	.97	10	1.70	1.06	24.50*	.05
Nee, durven zeggen	9	3.00	1.32	10	2.20	.92	28.00	.17
Plezier	10	3.10	1.10	10	3.40	.84	43.00	.66
Gevoelens begrijpen	10	3.50	.85	11	3.18	.87	41.00	.33
Rustig blijven	10	3.20	.92	11	3.36	.81	49.50	.64
Boosheid beheersen	10	3.40	1.07	11	2.91	.83	32.50	.10
Waarnemen	10	3.40	.84	10	2.60	1.26	31.00	.15
Problemen oplossen	10	3.30	.67	11	3.09	.83	47.50	.70
Vrolijk	10	3.50	.71	11	3.09	.70	37.00	.20

Noot. * $p < .05$. ** $p < .01$.

De meeste waarde wordt gehecht aan het ‘gerespecteerd worden door de begeleiding’ ($M = 3.48$), 91.3% van de jongeren vindt dit heel belangrijk of belangrijk. Daarna volgt het ‘zelf beslissingen mogen maken’ ($M = 3.35$) en het ‘rustig blijven van begeleiding in stressvolle situaties’ ($M = 3.35$). voor beide kenmerken geldt dat 87% van de jongeren vindt dit heel belangrijk of belangrijk. Het minst belangrijk gevonden, wordt het ‘benoemen van gevoelens’ ($M = 2.05$) gevolgd door het krijgen van ‘positieve feedback’ ($M = 2.39$), respectievelijk 68.2% en 52.2% van de jongeren vindt dit slechts een beetje of niet belangrijk.

Tabel 3. Gemiddelden (M) van man/vrouw van begeleiders kenmerken: Resultaten van de Mann-Whitney U-test.

Begeleiderskenmerken	Man			Vrouw			U	p
	n	M	SD	n	M	SD		
Zelf beslissingen mogen maken	16	3.38	.89	7	3.29	.76	49.50	.63
Respect	16	3.56	.63	7	3.29	.76	44.00	.36
Positieve feedback	16	2.13	1.02	7	3.00	1.00	31.00	.08
Zelfstandigheid bevorderen	16	2.81	1.05	7	2.86	1.46	55.50	.92
Uitleg geven	15	2.80	1.21	7	3.00	.58	51.00	.91
Praten	14	3.00	.88	7	2.29	.76	26.50	.07
Sfeer	15	2.93	.88	7	3.29	.76	41.00	.39
Tijd	15	3.47	.74	7	2.86	1.21	37.50	.24
Zelfvertrouwen	13	2.62	1.19	4	3.50	.58	15.00	.20
Gevoelens uiten	15	2.07	1.16	7	2.00	1.00	52.00	.97
Nee, durven zeggen	15	2.53	1.25	6	2.17	1.17	37.50	.55
Plezier	15	3.33	.98	7	2.86	1.21	40.50	.35
Gevoelens begrijpen	16	3.19	1.05	7	3.42	.79	50.50	.69
Rustig blijven	16	3.56	.63	7	2.86	1.07	33.00	.09
Boosheid beheersen	16	3.19	.98	7	3.29	.95	52.50	.80
Waarnemen	15	2.80	1.32	7	3.29	.76	44.50	.55
Problemen oplossen	16	3.00	.97	7	3.43	.53	43.00	.35
Vrolijk	16	3.25	.93	7	3.14	.69	48.00	.56

2. Verschil in begeleidingskenmerken binnen de onderzoeksgroep

De gemiddelde scores op de items staan voor de groepen LVG en LVG+ weergegeven in tabel 2, voor mannen en vrouwen in tabel 3 en voor jongere en oudere cliënten weergegeven in tabel 4.

Tabel 4. Gemiddelden (M) leeftijd op begeleiderskenmerken: Resultaten van de Mann Whitney U test.

Begeleiderskenmerken	Jong (12 t/m 17)			Oud (18 t/m 24)			U	p
	n	M	SD	n	M	SD		
Zelf beslissingen mogen maken	13	3.31	.75	10	3.40	.97	56.50	.61
Respect	13	3.46	.66	10	3.50	.71	62.00	.90
Positieve feedback	13	1.92	.95	10	3.00	.94	27.50**	.01
Zelfstandigheid bevorderen	13	2.62	1.12	10	3.10	1.20	49.50	.31
Uitleg geven	12	3.08	1.00	10	2.60	1.07	44.00	.30
Praten	11	2.64	.92	10	2.90	.88	45.00	.54
Sfeer	12	3.00	.74	10	3.10	.99	52.50	.67
Tijd	12	3.08	1.08	10	3.50	.71	48.50	.44
Zelfvertrouwen	9	2.22	1.09	8	3.50	.76	12.50*	.02
Gevoelens uiten	12	1.92	1.31	10	2.20	.79	45.00	.28
Nee, durven zeggen	11	1.91	1.14	10	3.00	1.05	26.50*	.04
Plezier	12	2.92	1.24	10	3.50	.71	46.00	.34
Gevoelens begrijpen	13	2.92	1.04	10	3.70	.67	33.50*	.03
Rustig blijven	13	3.31	.95	10	3.40	.70	65.00	1.00
Boosheid beheersen	13	3.08	.95	10	3.40	.97	50.00	.35
Waarnemen	12	2.58	1.38	10	3.40	.70	41.50	.24
Problemen oplossen	13	3.15	.99	10	3.10	.74	59.00	.75
Vrolijk	13	2.85	.90	10	3.70	.48	28.50*	.02

Noot. * $p < .05$. ** $p < .01$.

Er blijkt een verschil te bestaan in waarde die door de LVB-jongeren wordt gehecht aan het krijgen van positieve feedback van de begeleiders. De LVG-groep ($M = 3.20$) hecht hier significant ($U = 15.00$; $p = .00$) meer waarde aan dan de LVG+-groep ($M = 1.91$). Ook blijkt er een verschil te bestaan aan de waarde die wordt gehecht door LVB-jongeren aan het uiten van gevoelens door de begeleiding. De LVG-groep ($M = 2.60$) hecht hier significant ($U = 24.50$; $p = .05$) meer waarde aan dan de LVG+-groep ($M = 1.70$).

Tussen mannen en vrouwen zijn geen significante verschillen gevonden, maar voor 2 items was dit verschil bijna significant ($p < 0.1$). Vrouwen ($M = 3.00$) blijken het krijgen van positieve feedback belangrijker te vinden dan mannen ($M = 2.13$; $U = 31.00$; $p = .08$). Het praten over interesses ($M = 3.00$) en het rustig blijven van de begeleiding in stressvolle situaties ($M = 3.56$) wordt door mannen belangrijker gevonden dan door vrouwen (respectievelijk $M = 2.29$, $M = 2.86$ en $U = 26.50$; $p = .07$; en $U = 33.00$; $p = .09$).

Gelet op leeftijd blijkt er een verschil te bestaan met betrekking in de waarde die jongere (12-17 jaar) en oudere (18-24 jaar) cliënten hechten aan het krijgen van positieve feedback. Oudere cliënten hechten ($M = 3.00$) hier significant ($U = 27.50$; $p = .01$) meer waarde aan dan de jongere cliënten ($M = 1.92$). Tevens blijkt de oudere cliënten ($M = 3.50$) het significant ($U = 12.50$; $p = .02$) belangrijker te vinden dat de begeleiding zelfverzekerd is dan de jongere cliënten ($M = 2.22$). Het nee durven zeggen van de begeleiding tegen de jongeren wordt door de oudere groep ($M = 3.00$) significant ($U = 26.50$; $p = .04$) belangrijker gevonden dan door de jongere groep ($M = 1.91$). Verder blijkt dat de oudere cliënten ($M = 3.70$) het significant ($U = 33.50$; $p = .03$) belangrijker vinden dat begeleiding hun gevoelens begrijpt dan jongere cliënten ($M = 2.92$). Ten slotte hechten oudere cliënten ($M = 3.70$) significant ($U = 28.50$; $p = .02$) meer waarde aan het vrolijk zijn van de begeleiding dan jongere cliënten ($M = 2.85$).

Discussie

In dit onderzoek is geprobeerd inzicht te krijgen in de aspecten die in de bejegening van jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblemen, woonachtig in een residentiële setting, van belang zijn. Hierbij is de jongeren zelf om hun mening gevraagd. De aspecten die bevraagd worden zijn gebaseerd op kenmerken uit de literatuur en op de aspecten van emotionele intelligentie. Dit leverde 18 kenmerken op: 'Zelf beslissingen mogen maken', 'Respect', 'Positieve feedback', 'Zelfstandigheid bevorderen', 'Uitleg geven', 'Praten',

‘Sfeer’, ‘Tijd’, ‘Zelfvertrouwen’, ‘Gevoelens uiten’, ‘Nee, durven zeggen’, ‘Plezier’, ‘Gevoelens begrijpen’, ‘Rustig blijven’, ‘Boosheid beheersen’, ‘Waarnemen’, ‘Problemen oplossen’ en ‘Vrolijk zijn’. Deze begeleidingskenmerken kunnen worden beoordeeld met: niet belangrijk, beetje belangrijk, belangrijk tot heel belangrijk.

In het huidige onderzoek blijken de jongere zowel begeleidingskenmerken uit de literatuur als aspecten van de emotionele intelligentie belangrijk te vinden. Van de 18 items werden er 14 door meer dan de helft van de jongeren belangrijk of heel belangrijk gevonden. Een overgroot deel van de jongeren vindt het ‘gerespecteerd worden door begeleiding’, en ‘het tijd hebben van de begeleiding’, wat uitsluitend afkomstig is uit de literatuur, belangrijk of heel belangrijk. Begeleidingskenmerken die gebaseerd zijn op zowel de literatuur als emotionele intelligentie en door de jongeren belangrijk of heel belangrijk worden gevonden zijn; ‘het zelf beslissingen mogen maken’, ‘zorgen voor een goede sfeer’, ‘plezier in het werk’ en ‘het begrijpen van gevoelens’. Daarnaast zijn er ook begeleidingskenmerken die uitsluitend gebaseerd zijn op de emotionele intelligentie en door de jongeren belangrijk of heel belangrijk worden gevonden. Dit zijn; ‘het rustig blijven van begeleiding in stressvolle situaties’, ‘het beheersen van boosheid’, ‘het oplossen van problemen’ en ‘het vrolijk zijn van begeleiding’. Er blijken echter ook begeleidingskenmerken te zijn die door de jongeren slechts een beetje of niet belangrijk worden gevonden, zoals ‘het krijgen van positieve feedback’ en ‘het nee, durven zeggen van begeleiders’ (deze zijn gebaseerd op zowel de literatuur als emotionele intelligentie) en ‘het uiten van gevoelens’, welke uitsluitend is gebaseerd op de emotionele intelligentie. De jongeren lijken niet veel waarde te hechten aan de verbale uiting van gevoelens en emoties, maar lijken juist waarde te hechten aan de manier waarop het gedrag van begeleiders voor hen herkenbaar is en door hen ervaren wordt. Bovenstaande bevindingen komen dus gedeeltelijk met de hypothese over de algemene begeleidingskenmerken overeen (Ackerman & Hilsenroth, 2003; Van Erve et al., 2005; Harder, 2011 Jongepier et al., 2010; Knorth, 2003).

Met betrekking tot de vraag of er binnen de groep jongeren met een LVB verschillen zijn in wat de kenmerken van een ‘goede begeleider’ zijn tussen jongens en meisjes, tussen jongere en oudere jongeren en tussen jongeren met minder versus meer gedragsproblemen, kan een aantal dingen geconstateerd worden. Wanneer er gekeken wordt naar de verschillen tussen jongeren met relatief minder gedragsproblemen en meer gedragsproblemen valt het op

dat over het algemeen de jongeren met minder gedragsproblemen meer waarde hechten aan de begeleidingskenmerken dan de jongeren met meer gedragsproblemen. Uitzonderingen hierop zijn; ‘gerespecteerd worden’, ‘plezier’, ‘praten over interesses’ en ‘rustig blijven van begeleiding’. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat volgens Van Dusseldorp en collega’s (2009) de reactie van begeleiders op probleemgedrag de relatie tussen cliënt en begeleider beïnvloedt. Naar mate jongeren dus meer gedragsproblemen vertonen kan de begeleider meer stress (irritatie, angst of boosheid) gaan ervaren wat weer een negatieve invloed heeft op de omgang en het probleemgedrag versterkt. Hierdoor zal de jongeren minder openstaan voor de begeleider. Opvallende verschillen tussen deze groepen jongeren zouden mogelijk hierdoor verklaard kunnen worden. Het is dus voor begeleiders van jongeren met een LVB, in het bijzonder jongeren met meer gedragsproblemen, belangrijk om zich bewust te zijn van hun emotionele reacties. Tevens is het zaak hun emotionele intelligentie te bevorderen, wat een positief effect kan hebben op de relatie tussen cliënt en begeleider.

Vervolgens is er gelet op de verschillen tussen jongens en meisjes en wat zij belangrijk vinden in de begeleidingskenmerken. Jongens en meisjes verschillen op geen enkel begeleidingskenmerk opvallend van elkaar. Wel lijken meisjes meer waarde te hechten aan een positieve benadering, zoals het krijgen van positieve feedback, een goede sfeer en het zelf vertrouwen van een begeleider. Jongens lijken daarentegen het contact met een begeleider belangrijker te vinden (praten over interesses, begeleiding heeft tijd voor mij). Tot slot blijken jongere en oudere jongeren onderling veel te verschillen. Zo hechten de oudere jongeren aan bijna alle begeleidingskenmerken meer waarde dan de jongere jongeren. Uitzonderingen hierop zijn ‘het geven van uitleg’ en ‘het oplossen van problemen’ waaraan de jongere cliënten juist meer waarde hechten. De cliënten zijn op jongere leeftijd wellicht meer afhankelijk van de begeleiding dan de oudere, waardoor ze deze begeleidingskenmerken belangrijker vinden. Omdat jongere en oudere cliënten redelijk veel van elkaar verschillen, is het in de praktijk van belang om hier rekening mee te houden. Zo is het belangrijk dat begeleiders van oudere jongeren met een LVB zelfverzekerd zijn en grenzen durven stellen, maar ook de jongeren positief benaderen en de gevoelens van de jongeren begrijpen.

De resultaten van dit onderzoek bieden een aantal aanknopingspunten voor het pedagogisch handelen in de begeleiding van LVB-jongeren en bijkomende gedragsproblemen. Zo blijken de jongeren naast de algemene begeleidingskenmerken uit de literatuur (Ackerman & Hilsenroth, 2003; Douma, 2011; Van Erve et al., 2005; Harder, 2011

Jongepier et al., 2010, 2012; Knorth, 2003) en overeenkomstige aspecten van de emotionele intelligentie, ook specifieke aspecten van de emotionele intelligentie belangrijk te vinden. Dit zijn ‘het rustig blijven van begeleiding in stressvolle situaties’, ‘het beheersen van boosheid’, ‘het oplossen van problemen’ en ‘het vrolijk zijn van begeleiding’. Bij het werven van personeel is het dan ook van belang deze kenmerken mee te nemen in de profielschets van een goede begeleider. Voor begeleiders van jongeren met een LVB met relatief meer gedragsproblemen is het belangrijk dat deze begeleiders zich bewust te zijn van hun emotionele reacties op het gedrag van de jongeren en is het zaak hun emotionele intelligentie te bevorderen. Zodoende kan er een goede relatie worden opgebouwd en de ontwikkeling van de jongeren bevorderd (Jongepier et al., 2010). In de begeleiding van meisjes dienen begeleiders aandacht te besteden aan een positieve benadering en het uitstralen van zelfvertrouwen. Jongens behoeven in hun begeleiding een goed contact met de begeleiding. Verder is het belangrijk dat een begeleider zijn pedagogisch handelen afstemt op de leeftijd van de jongeren, door jongere cliënten extra ondersteuning te bieden en bij ouderen de nadruk te leggen op duidelijkheid.

Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat een ‘goede begeleider’ in de eerste plaats een voorbeeld voor de jongeren is (Douma, 2011). Daarbij is het belangrijk dat een begeleider de jongeren respecteert en hen in staat stelt zelf beslissingen te nemen. Stressbestendig zijn, boosheid beheersen, problemen oplossen en vrolijk zijn, zijn kenmerken die ook van belang zijn. Verder blijken de kenmerken van een goede begeleider onder andere afhankelijk te zijn van de leeftijd en mate van gedragsproblemen van de jongeren zelf. Bij de indeling in leefgroepen is het dus naast problematiek ook van belang om te letten op leeftijd en, zij het in mindere mate, geslacht. Het afstemmen van de begeleider en zijn handelen in de praktijk is dus van belang voor een goede bejegening.

Het huidige onderzoek kent een aantal beperkingen die van belang zijn om te noemen voor de interpretatie van de resultaten, omdat de resultaten niet gegeneraliseerd mogen worden. Zo is de onderzoeksgroep erg klein. In vervolgonderzoek zou de omvang van de onderzoeksgroep vergroot moeten worden door jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblemen uit meerdere residentiële instellingen te betrekken. Daardoor worden de resultaten betrouwbaarder en worden de resultaten uit het huidige onderzoek mogelijk bevestigd. Zo kunnen ook de verschillen beter in beeld worden gebracht. Tevens dient er rekening mee gehouden te worden dat er slechts één residentiële instelling voor LVB-

jongeren met bijkomende gedragsproblemen heeft deelgenomen aan het onderzoek. De veronderstelling is echter dat deze instelling een goede afspiegeling is van de residentiële instellingen voor LVB-jongeren in Nederland. Een andere beperking is de vraag of de jongeren voldoende in staat zijn de vragen te begrijpen en op juiste wijze kunnen interpreteren. Tijdens het onderzoek is hier rekening meegehouden door bij twijfel controlevragen te stellen en de jongeren een toelichting te laten geven.

Een positief aspect van het onderzoek is de individuele benaderingswijze van de jongeren, door middel van een interview. De jongeren hebben hun eigen mening kunnen laten horen.

Vervolgonderzoek naar een goede omgang met jongeren met een LVB en bijkomende gedragsproblemen, die verblijven in een residentiële setting is wenselijk. Vervolgonderzoek met een grotere omvang van de onderzoeksgroep is gewenst om de resultaten van het huidige onderzoek te bevestigen.

Referenties

- Ackerman, S. J., & Hilsenroth, M. J. (2003). A review of therapist characteristics and techniques positively impacting the therapeutic alliance. *Clinical Psychology Review*, 23, 1-33.
- Bar-on, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18, 13-35.
- Boendermaker, L., Rooijen, K. van, & Berg, T. (2010). *Residentiële jeugdzorg: Wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Dekker, M. C., Douma, J. C. H., Ruiters, K. de, & Koot, H. (2006). Aard, ernst en beloop van gedragsproblemen en psychische stoornissen bij kinderen en jeugdigen met een verstandelijke beperking. In R. Didden (Red.), *In perspectief: Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en licht verstandelijke beperking* (pp. 21-40). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Didden, R. (2006). Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking: Een inleiding. In R. Didden (Red.), *In perspectief: Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en licht verstandelijke beperking* (pp. 3-20). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Došen, A., Gardner, W. I., Griffiths, D. M., King, R., & Lapointe, A. (2008). *Richtlijnen en principes voor de praktijk: Beoordeling, diagnose, behandeling en bijbehorende ondersteuning voor personen met verstandelijke beperkingen en probleemgedrag*. Verkregen via <http://www.vilans.nl/Pub/Home/Ons-aanbod/Producten/Producten-Richtlijnen-en-principes-voor-de-praktijk.html>.
- Douma, J. (2011). Een praktijk-theoretische beschrijving van een goed pedagogisch klimaat in de residentiële zorg voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking. *Onderzoek & Praktijk*, 9(1), 30-40.
- Dusseldorp, L. R. L. C. van, Meijel, B. K. G. van, & Derksen, J. J. L. (2009). Emotional intelligence of mental health nurses. *Journal of Clinical Nursing*, 50, 555-562.
- Embregts, P. J. C. M. & Erve, N. van (z.d.). Bejegening van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Verkregen via ministerie van sociale zaken en werkgelegenheid http://docs.minszw.nl/pdf//135/2008/135_2008_1_20322.pdf.
- Emerson, E. (2003). Prevalence of psychiatric disorders in children and adolescents with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, 51-58.

- Erve, N. van, Poiesz, M., & Veerman, J. W. (2005). Bejegening van cliënten in de jeugdzorg: Een onderzoek naar de relevante aspecten. *Kind en Adolescent*, 26, 83-90.
- Harder, A. T. (2011). *The downside up? A study of factors associated with a successful course of treatment for adolescents in secure residential care* (proefschrift). Verkregen via <http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/gmw/2011/a.t.harder/00titcon.pdf>.
- Jongepier, N., Pellen, J., & Vollema, E. (2012). Samen betrokken en professioneel. Het ontwikkelen van een pedagogisch kader door De La Salle, onderdeel van de Koraal Groep. *Onderzoek & Praktijk*, 10(1), 28-33.
- Jongepier, N., Struijk, M. & Helm, P. van der (2010). Pedagogisch handelen in de residentiële jeugdzorg: De uitgangspunten voor een goed pedagogisch klimaat. *Jeugd en Co Kennis*, 4(1), 9-18.
- Knorth, E. J. (2003). De pedagogisch medewerker in de leefgroep: Onderzoek naar interacties tussen groepsleiding en jeugdigen. *SPH Tijdschrift voor Sociaal Pedagogische Hulpverlening*, 10(51), 4-7.
- Kraijer, D., & Plas, J. (2006). *Handboek psychodiagnostiek en beperkte begaafdheid*. Amsterdam: Pearson.
- Nathanson, R., & Crank, J. N. (2004). *Interviewing children with disabilities*. Verkregen via http://www.naccchildlaw.org/resource/resmgr/texas_resources/nacc_interviewing_children_c.pdf.
- Verstegen, D. (2005). Zorg voor mensen met een licht verstandelijke handicap met meervoudige problematiek. *Onderzoek & Praktijk*, 3(1), 5-8.
- Zijlmans, L. J. M., Embregts, P. J. C. M., Gerits, L., Bosman, A. M. T., & Derksen, J. J. L. (2011). Training emotional intelligence related to treatment skills of staff working with clients with intellectual disabilities and challenging behaviour. *Journal of Intellectual Disability Research*, 55, 219-230.